

Kultúrna krajina v reflexii krajinnej architektúry

Supuka, J., Billiková, M.: Cultural Landscape Reflection on Landscape Architecture. *Životné prostredie*, 2018, 52, 4, p. 200 – 205.

Landscape architecture has a historical background based on ornamental and symbolic gardens in ancient times and on formal geometric gardens in the middle Ages when Renaissance and Baroque palaces and parks were particularly distinguished. The natural landscaping style that originated in England in the 18th century heralded a new approach in park and landscape creation based on the features and values of the natural environment. This provided the foundation for shaping landscape architecture at the turn of the 20th century. Landscape architecture as scientific and professional creative programme, in the current definition, is a set of activities in all types of landscape, from the residential garden, through the city park to the modifications in the wider landscape created by the use of natural elements and human artefacts in terms of principles of composition, aesthetics and contemporary style. In the open countryside it also applies the principle of ecological stability and support of biodiversity. The product of landscape architecture is a cultural work and cultural landscape. In shaping the cultural landscape with its current content, various economic activities such as mining, agriculture, construction, water management and transport have been involved from the past to the present, as well as activities with religious content: including calvary and the pilgrim routes and sites. This article compares the content of the landscape architectural profession and the various socio-economic activities that result in composed landscapes or other types of cultural landscape.

Key words: landscape architecture, cultural landscape, context and relations

Krajinná architektúra bola v počiatkoch svojho profesijného, vedného a aplikačného prejavu výrazne spätá s premenou krajinnej štruktúry, cieľavedomým a organizovaným využívaním prírodných zdrojov. Niesla tiež znaky kompozično-estetickéj tvorby priestoru s akcentom na dominanty, výhľadové scenérie, ale aj riešenie detailu (vegetačných prvkov, výtvarných artefaktov, technických diel a pod.). Takýto pomerne komplexný prístup ku krajinnému priestoru vyplýval z aktivít súvisiacich s obhospodarovaním pôdy a zabezpečovaním potravinových zdrojov, ale aj so sídelnou činnosťou, tvorbou obytného prostredia, estetického a kultúrneho zázemia palácových súborov, ale aj individuálnych obytných domov. Prezentácia týchto aktivít je zreteľná v starovekých civilizáciách Mezopotámie, Egypta aj Číny. Už staroveké záhrady a parky ako umelecké diela „druhej“ (človekom kreatívne pretvorenej) prírody, prikrášľovali výtvary prírodného charakteru (pôvodnej prírody), ktoré výrazne kontrastovali s okolím, vytvárali hodnoty pôsobiace na myslenie, duševný stav, etiku ľudskej osobnosti, emotívne prežitie človeka, čo v procese percepcie znásobovalo ich umeleckú krásu a hodnotu (Laurová, 2012).

Vývoj a obsah krajinnej architektúry

Podstatný obsah krajinnej architektúry v historickom období je orientovaný utilitárne aj esteticky. Známe sú hradbami obopnuté mestské (štátne) urbanistické útvary, taktiež satelitné obytné súbory pracovných síl

a zázemia poľnohospodárskej výroby, rozsiahle polia a zavodňovacie kanále, ovocné sady a olivové plantáže, pastviny hospodárskych zvierat, nahromadené kopy a hraničné násypy kameňov po ich vyťažení z pôdy v záujme zlepšenia jej obrábateľnej hĺbky a úrodnosti, mnohé terénne úpravy, ale aj kultové a symbolické stavby v krajine. Spomenuté príklady sú predovšetkým utilitárne diela architektúry a stavebníctva, poľnohospodárstva, hutníctva, priemyslu a pod. Tieto diela sa vo výsledku spojili (prevažne necielene) v jednu harmonickú alebo disharmonickú kompozíciu v závislosti od toho, či zásahy do krajiny prebehli v súlade s jej potenciálom alebo nie. V súčasnej dobe znaky a hodnoty človekom ovplyvnenej, premenenej, obsahovo aj priestorovo modifikovanej prírodnej krajiny nadobudli charakter a pomenovanie kultúrna krajina. Kultúrna krajina je výsledkom a produktom ľudskej činnosti spojenej s osídľovaním, využívaním prírodných zdrojov a obhospodarovaním krajiny (Žigrai, 2000; Kupka, 2010).

Krajinná architektúra vo svojom vývoji vznikla zo záhradníctva. Ťažisko pôsobenia bolo zamerané na individuálny dom, ľudské sídlo a jeho najbližšie okolie. Poloha, obsah a usporiadanie záhrady záviseli od významového charakteru objektu, pri ktorom bola založená. V podstate plnila produkčnú, okrasnú, estetickú, symbolickú (kultovo-náboženskú), obytnú a spoločenskú funkciu. Verejné priestranstvá už v starovekých sídlach mali zhromažďovacie, kultúrne a odpočinkový význam, často sa vysádzali alejami stromov a kvetín (napr. mestské útvary v Egypte, Forum Romanum, hypod-

romy, divadlá, športoviská v helénskej kultúre a pod.). Mnohé z nich sa zachovali v obrysovom archeologickom artefakte doteraz. Azda najviac zachované záhradno-architektonické diela dokumentujú archeologické nálezy z popolom zasypaného sídla Pompeje po výbuchu sopky Vezuv v roku 79 n. l. (dvory, obytné záhrady, verejné priestranstvá a pod.).

V stredoveku sa rozvinuli vysoko sofistikované a teoreticko-umelecky prepracované formálne, geometricky pravidelné záhrady pri kráľovských sídlach, reprezentatívnych palácoch a šľachtických domoch. Mali už v porovnaní so starovekými záhradami rozsiahlejšie plošno-priestorové dimenzie. Známe sú najmä renesančné a barokové záhrady v Taliansku. Reprezentovali kultúru záhradného umenia vrátane veľmi hodnotných umelecko-výtvarných a sochárskych artefaktov, kompozično-estetického zvládnutia celého priestoru (napr. záhrada Boboli, patriaca šľachtickému rodu Medici vo Florencii). Mali reprezentatívny, estetický a spoločenský obsah. Vo Francúzsku bol, a aj je vrcholom záhradného umenia s barokovým slohom zachovaný park Versailles pri paláci kráľa Ludovíta XIV. s dominantným veľkým vodným kanálom prechádzajúcim do rozsiahlej kontaktnej krajiny, ale aj s jemnými kompozičnými detailmi na parteroch pri kráľovskom zámku.

Ak pri starovekých sídlach a v nich aplikovaných dielach záhradného umenia hovoríme o záhradníctve, v stredovekých dielach sa základné kompozičné princípy záhrad uplatňujú v širších priestorovo-krajinných dimenziách, resp. v logickom prepojení objektu (zámok, kaštieľ) alebo sídla s príľahlou krajinou. Takýmito spojovacími prvkami boli cesty lemované stromovými alejami, ale aj pohľadové osi na umelecké a symbolické artefakty umiestnené v krajine, na obhospodarované kultúry, ovocné sady, vinohrady, ale aj geografické dominanty hôr, lesov, hájov a pod. V Anglicku sa v 18. storočí rozvinula teória prírodno-krajinárskeho parku, ktorá čerpala z hodnôt a vlastností prírodnej krajiny, širšieho zázemia obhospodarovanej vidieckej krajiny. Táto tvorila teoretický aj praktický základ súčasného ponímania krajinnej architektúry, ktoré zahŕňa diela záhradnej a parkovej tvorby v úrovni ľudských sídel, ako aj diela v širších krajinných dimenziách poľnohospodárskej aj lesnej krajiny (Wagner, 1983; Kalusok, 2004; Tomaško, 2004; Majdecki, Majdecka-Strzezek, 2010).

Pri súčasnom definovaní obsahu krajinnej architektúry vychádzame síce zo starších, no z relevantných zdrojov, ktoré umožnili vznik a novodobý rozvoj krajinnej architektúry v podmienkach Severnej Ameriky s postupnou disemináciou do formovania profesie v súčasnom celosvetovom rozsahu.

Zube (1999) publikoval definíciu profesora Charlesa Eliota, publikovanú ešte v roku 1910 v časopise *Landscape Architecture*, kde sa uvádza: „krajinná architektúra je v prvom rade jemné umenie ako také, ktorého najdôležitejšou funkciou je tvoriť a ochraňovať krásu okolia sí-

del a širších prírodných scenérií krajiny; avšak zaoberá sa tiež podporou komfortu, pohody a zdravia mestskej populácie, ktorá má nedostatočný prístup k vidieckej scenérii a nutne potrebuje osvieženie a ticho od jej denného zhonu, a to na miestach prírodného prostredia, ktoré je vhodne dotvárané krajinárskym umením.“

Krajinnú architektúru (krajinársku tvorbu) považujeme za proces, teda súbor cieľavedomých programových činností v krajine, prostredníctvom ktorých sa premieňa alebo oživuje krajina v širokých súvislostiach v bioekologickom a umeleckom slova zmysle, a to buď z pôvodnej prírodnej krajiny, alebo po jej predchádzajúcej disturbancii, pričom sa krajinný priestor dotvára pomocou prírodných prvkov a ľudských artefaktov podľa zásad a teórie kompozície, estetiky a dobového slohu. Výsledkom tejto činnosti je skladba, teda architektúra krajiny. Avšak aj architektúru krajiny možno považovať za výsledok súboru činností v krajine s akcentom na výtvarno-estetický, výtvarno-stavebný prístup v kombinácii s biologickými hodnotovými znakmi a ich obsahom (Supuka, 2004).

V súčasnej dobe sa vzhľadom na odlišný filozoficko-profesijný prístup ku krajine (architektonický, výtvarný, kultúrno-historický, záhradno-parkový, lesnícky, poľnohospodársky, ochranársky) krajinná architektúra definuje ako široký konceptuálny prístup, odrážajúci súbor aktivít súvisiacich s teóriou, kultúrou a históriou, krajinnoekologickými podmienkami, obnovným procesom, nástrojmi tvorby a vlastnou výtvarnonávrhovou činnosťou. Krajinná architektúra v súčasnom ponímaní a podľa Medzinárodnej federácie krajinných architektov (IFLA, *International Federation of Landscape Architects*) a Európskej rady škôl krajinnej architektúry (ECLAS, *European Council of Landscape Architecture Schools*) obsahuje cieľavedomú a koncepcnú tvorivú aktivitu vo všetkých typoch krajiny a jej segmentoch či parciálnych dielach rôzneho obsahu a veľkosti od obytnej záhrady cez park v územnom priemete ľudského sídla až po širší krajinný priestor, tak ako túto činnosť vymedzil a definuje Stiles (2002).

V podobnom duchu je prezentovaná krajinná architektúra aj v súbornom diele *Súčasná krajinná architektúra (Landscape Architecture Now)*, ktoré zahŕňa najvýznamnejšie projekty a ich autorov v širšom medzinárodnom kontexte (Jodidio, ed., 2012). Predstavuje spolu 47 autorských diel so širokým tematickým zameraním na záhrady, verejné parky, botanické záhrady, komunitné záhrady, sídlisko, námestie, detskú záhradu, nábrevie rieky, univerzitný kampus, paleobotanický park, verejne prístupnú farmu, krajinné údolie, zvlnenú podhorskú krajinu a pod. Zo širokého spektra prezentácií je svojím obsahom a originalitou mimoriadne hodnotná napr. Pamätná fontána princeznej Diany v Hyde parku v Londýne. Uvedená publikácia svojím obsahom dokumentuje šírku záberu profesie krajinného architekta, šírku priestorového a objektového riešenia podľa jednotlivých typov krajiny, ale aj cieľový obsah a funkciu krajinnoarchitektonického diela v jeho holistickom ponímaní.

Obr. 1. Rekonštruovaná záhrada v barokovom slohu na Bratislavskom hrade (2018). Foto: Ján Supuka

Obr. 2. Komponovaná krajina Lednicko-valtického areálu (Lednice na Morave, 2010). Foto: Ján Supuka

Od formálnych záhrad po komponovanú krajinu – niekoľko príkladov

V tejto časti príspevku by sme chceli podať rámcovú charakteristiku niektorých objektov na Slovensku, prípadne v okolitých krajinách, ktoré prezentujú dobovú záhradnú a krajinnú architektúru, resp. krajinnú architektúru v súčasnom holistickom ponímaní. Je len logické a, samozrejme, historicky podmienené, že na území Slovenska neboli identifikované zvyšky záhrad z obdobia starovekých kultúr. Historicky doložené sú objekty kláštorov, pri ktorých sa budovali

záhrady s produkčnou, medicínskou, symbolickou aj okrasnou funkciou. K najstarším patrí benediktínsky Kláštor sv. Hypolita na Zobore z roku 880, ktorého pokračovateľom bol po vynútenej odlmke Kláštor sv. Jozefa z roku 1691, zriadený pre kamaldulský mníšsky rád (Ruttkay, 2008). Historicky známy je aj kláštor v lokalite Červený Kláštor v Pieninách z roku 1319 (Tomaško, 2004). Obdobie formálnych geometrických záhrad bohato zastupovali záhrady na území Bratislavy, čo dokumentujú najmä dve zaujímavé publikácie Hoštálkovej (1973) a Reháčkovej (2012). Z veľkých palácových záhrad sa zachovali najmä Grasalkovičova a Medická záhrada, ktoré už prešli viacnásobnými rekonštrukciami až po súčasný stav. Z prírodne-krajinárskych je atraktívny najstarší verejný park v strednej Európe z roku 1776 – Aupark, dnes Sad Janka Kráľa. K cenným počínom, ktoré posilňujú historickú hodnotu Bratislavy v oblasti záhradného umenia, je v roku 2017 rekonštruovaná záhrada v barokovom slohu na Bratislavskom hrade (obr. 1). Na území Slovenska, mimo Bratislavy, mali v minulosti taktiež zastúpenie pravidelné záhrady talianskeho baroka zo 17. – 18. storočia (Galanta, Gabčíkovo) alebo francúzskeho baroka (Hlohovec, Svätý Anton, Hodkovce). Z tohto obdobia sa dodnes zachovala jediná kláštorná baroková záhrada v Jasove (Tomaško, Supuka, 2003).

Na Slovensku patria medzi najzachovalejšie prírodno-krajinárske parky z obdobia 18. – 19. storočia, napr. park v Topoľčiankach, Smoleniciach, Betliari, Mošovciach a i.. Mnohé z nich pozvoľna prechádzajú do príľahlej lesoparkovej krajiny. Na tomto princípe sa budovali aj mnohé kúpeľné parky na Slovensku, napr. v Bardejove, Sliači, Trenčianskych Tepliciach, Turčianskych Tepliciach. V týchto slohových parkoch sa v plnom rozsahu uplatnil princíp krajinnej architektúry, tak ako je chápaný mnohými zástupcami odbornej i laickej verejnosti. Nosnými kompozičnými znakmi sú elementy prírodnej krajiny, avšak v priestore organizované podľa teórie prírodno-krajinárskeho slohu.

Ďalšími príkladmi aplikovanej krajinskej architektúry sú komponované typy krajiny, ktoré sa v súčasnosti vnímajú ako jedinečná forma kultúrnej (a historickej) krajiny. K takýmto typom na Slovensku patrili (pretože sa z nich po súčasnosť nezachovala ani jedna v pôvodných priestorových dimenziách) napr. Spišský Jeruzalem, Turčianska Štiavnička a okolie, Holíč – Kopčany (Pšenáková, 2011; Henrichová, 2012), v Česku najmä Lednicko-valtický areál (obr. 2), ktorý je zároveň zapísaný v Zozname svetového dedičstva UNESCO ako typ kultúrnej krajiny (Krejčířík, Zatloukal, 2012). Znamky a kategorizáciu komponovaných krajín spracoval v Česku kolektív autorov (Kulišťáková a kol., 2011), tamjší výskyt takýchto diel krajinoarchitektonického umenia, najmä z obdobia baroka, renesancie, ale aj staršieho obdobia gotiky má v porovnaní so Slovenskom nepomerne vyššie zastúpenie a súčasnú zachovalosť. Komponovaná krajina je skutočne dobový a reprezentatívny typ krajiny tvorený v širších priestorových dimenziách komplexne v zmysle teórie a prístupu k formovaniu estetickému, produkčnému a symbolickému krajiny.

V období intenzívneho sídelného, priemyselného a poľnohospodárskeho rozvoja Československa v druhej polovici 20. storočia sa v krajine uplatňovali nové dimenzie priestorového plánovania, ekonomického rozvoja, využitia, ale aj tvorby krajiny. Z pohľadu krajinskej architektúry sa spočiatku rozpracovali zásadné prístupy tzv. krajinarskeho sadovníctva, ktoré obsahovali riešenie obytného prostredia na úrovni sídel, tvorby poľnohospodárskej krajiny vrátane súvisiacich krajinarských úprav (vodohospodárskych, melioračných, rekultivačných, dopravných a pod.). Rátali tiež so zapojením technického diela do krajiny, ale aj s otázkami tvorby lesnej krajiny s dôrazom na potenciál rekreačného využívania. Súčasťou tohto prístupu bolo rozpracovanie teórie estetiky a kompozície ako rovnocenného fenoménu komplexnej krajinarskej tvorby, pričom dominantným nástrojom tejto tvorby bola trvalá drevinová vegetácia (v sídlach aj trávno-bylinná vegetácia s výrazne dekoratívnym obsahom) s biologicko-ekologickou rajonizáciou ich potenciálneho použitia (Kavka a kol., 1970). Podobne sa pristupovalo aj v nasledujúcich rokoch (Jůva, Zachar a kol., 1981), avšak s akcentom na vyšší stupeň vedecko-teoretického poznania hodnôt a vlastností krajiny a ich uplatnenie v tvorbe krajiny. V oblasti tvorby poľnohospodárskej krajiny sa objavil nový prístup pod názvom „agrodizajn“, ktorého autorom bol Mojmír Kyselka, a tento prístup sa propagoval a publikoval na vedeckej úrovni, ale aj na úrovni metodických príručiek prostredníctvom Československej akadémie poľnohospodárskych vied (Jůva, Zachar a kol., 1981). Už v tomto období sa vyslovili vedecké postuláty, že takýto komplexný prístup riešenia aktuálnych problémov krajiny, vrátane otázok jej ochrany, vyúsťuje do formovania kultúrnej krajiny (Tomaško, 2001).

Krajinná architektúra v ponímaní kultúrnej krajiny

Každý vedný aj umelecký odbor, ktorý pracuje s prvkami prírodného alebo antropogénne pretvoreného krajinného prostredia, sa prirodzene a historicky vyvíja, odborne prehĺbuje. Nadobúda nové interpretačné formy a obsahové dimenzie, rozširuje pole svojej pôsobnosti, ale aj úroveň kooperácie s príbuznými odbornými, čím sa obohacuje a zvyšuje jeho kvalita. Medzi krajinnou architektúrou a kultúrnou krajinou sú obsahové a hodnotové vzťahy, ale aj odlišnosti. Produktom programovej a tvorivej činnosti podľa teoreticko-umeleckých a utilitárnych zásad je typ kultúrnej krajiny alebo kultúrneho diela v menších priestorových dimenziách. Na druhej strane za kultúrnu krajinu je považovaný krajinný priestor so znakmi ľudskej činnosti a obhospodarovania krajiny. Pretváranie kultúrnej krajiny prevažne podľa esteticko-kreatívnych princípov vnímame skôr ako krajinarské dielo a kompozíciu v menších dimenziách. Na druhej strane, v širšej mierke je krajina pretváraná hlavne z hľadiska utilitárnych potrieb jednotlivých hospodárskych odvetví (poľnohospodárstva, výstavby a dopravy, vodného hospodárstva a pod.) Kultúrne krajiny prevažne pred industriálnym obdobím (na Slovensku sa toto obdobie posúva až do povojnového obdobia) sú prezentované ako historické krajinné štruktúry, v ktorých sú hodnotené znaky a prejavy rôznych hospodárskych odvetví, napr. historických foriem poľnohospodárstva, ťažby a spracovania nerastných surovín (typické znaky a stopy po baníckej činnosti), vodného hospodárstva v krajine (kanále a prvky zavlažovania aj odvodňovania, vodnej retenencie s multifunkčným využitím), dopravných systémov (historické cesty, železnice a pod.). V podstate takýto prístup ku klasifikácii kultúrnej krajiny publikovali napr. Ofahel a kol. (2008). Iný prístup ku kategorizácii kultúrnej krajiny vychádza z troch skupín kritérií (Supuka, Štěpánková, 2004): (1) skupiny fyzikálnych komponentov krajiny, (2) skupiny elementov pokrývky Zeme, (3) skupiny elementov sociálnej sféry, napr. historicko-hospodárskych, religióznych, kompozično-estetických. Kategorizácia kultúrnej krajiny Slovenska je všeobecne spracovaná podľa typických historicky determinovaných regiónov (Kollár, Ondrejka, 2010), taktiež podľa znakov a výskytu ľudovej architektúry (Krištošová, 2013). Pre poľnohospodársky krajinný typ sú spracované historické krajinné štruktúry poľnohospodárskej krajiny Slovenska (Špulerová, Štefunková, Dobrovodská a kol., 2017; obr. 3), atraktívne vinohradnícke kultúry označujú mnohí autori ako špecifický typ kultúrnej krajiny, a to nielen historický, ale aj novodobý (Johnson, Robinson, 2008; Štefunková a kol., 2011; Verešová, 2011; obr. 4). Slovensko je špecifické aj znakmi a hodnotami religióznej architektúry, čo si všimajú tematické publikácie, napr. Čičo a kol.

Obr. 3. Tradične obhospodávaná kultúrna poľnohospodárska krajina s variabilnou mozaikou pestovaných plodín (Horná Orava, 2016). Foto: Ján Supuka

Obr. 4. Kultúrny typ vinohradníckej krajiny s vysokou historickou, produkčnou aj estetickou hodnotou (Čajkov, 2016). Foto: Ján Supuka

(2002), pre podmienky Českej republiky túto oblasť rovnako komplexne spracoval Kopeček a kol. (2015). Kategorizáciu a obsahový popis kultúrnej vidieckej krajiny, napr. pre Anglicko, vytvoril Dower (1998).

Nielen historické, ale aj súčasné krajinne štruktúry nesú svoje špecifické znaky a hodnotové, či už kladné, alebo záporné, kritériá. Rovnako však predstavujú

typ kultúrnej krajiny ako výsledok hospodárskej činnosti človeka v krajine, ktorý ju viac či menej modifikuje, premieňa, možno aj degraduje. Pretváranie kultúrnej krajiny prevažne podľa esteticko-kreatívnych princípov vnímame skôr ako krajinárske dielo a kompozíciu v menších dimenziách. Na druhej strane, v širšej mierke je krajina pretváraná hlavne z hľadiska utilitárnych potrieb jednotlivých hospodárskych odvetví (poľnohospodárstva, výstavby a dopravy, vodného hospodárstva a pod.). Ako príklad uvedieme novodobé automobilové diaľnice, trakcie rýchlolakov s ich komplexmi estakád, tunelov, nadúrovňových križovaní, ktoré vytvárajú špecifický krajinný obraz. Každá takáto špecifická sústava v krajine je síce navrhovaná podľa technických a bezpečnostných princípov, avšak nemôže byť považovaná za dielo krajinnej architektúry v zmysle jej teórie a obsahových princípov, ako bolo uvedené v predošlých častiach príspevku. Akcentom a cieľom je technické dielo v krajine. Rovnako aj veľké bloky honov v intenzívne obhospodarovanej poľnohospodárskej krajine nesú dominantne znaky intenzifikáčnych hospodárskych technológií. Tento typ krajiny nie je produktom cieľavedomého tvorivého a komplexného prístupu profesie krajinného architekta, ale krajinný architekt vstupuje do takého priestoru najčastejšie doplnkovou, resp. substitučnou formou, a to vnášaním trvalých vegetačných prvkov s cieľom krajinu kompozično-esteticky dotvoriť a posilniť aspoň jej ekologickú stabilitu. Mnohé súčasné technické, hospodárske a revitalizačné zásahy do krajiny nesú významné znaky environmentálnych, ekologických a samozrejme aj kompozično-estetických hodnôt, napr. revitalizácia vodných tokov, mnohých povrchových ťažobných areálov a priemyselných háld, budovanie ekoduktov, suchých poldrov, dažďových záhrad, výsadba prvkov nelesnej drevinovej vegetácie (ako súčasť ÚSES) a pod.

* * *

Celostné prístupy sú nevyhnutné na hodnotenie a posudzovanie krajiny, a to z hľadiska súčasného poznania a prístupov, ktoré sú založené na humánno-geografických, sociálnych, historicko-spoločenských a umeleckých vedách (Izakovičová a kol., 1997). Pri použití taxatívnych kritérií a metodických postupov môžeme vypracovať celkovú kategorizáciu a hodnoty kultúrnej krajiny, a to buď so špecifickým prístupom k hodnotovým kategóriám krajiny, formám využívania, alebo formám vstupu do krajiny. Rovnako môžeme spracovať stupeň, resp. úroveň kultúrnej hodnoty krajiny (historickej, estetickéj, produkčnej, variabilne utilitárnej a pod.).

Príspevok bol spracovaný vďaka finančnej podpore Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaŠ SR a SAV na riešenie projektu č. 1/0044/17.

Literatúra

- Čičo, M., Kalinová, M., Paulusová, S. a kol.: Kalvárie a krížové cesty na Slovensku. Bratislava: Pamiatkový ústav SR, 2002, 408 s.
- Dower, H. J.: Countryside Character. The Character of England's Natural and Man-Made Landscape. Northampton, UK: Countryside Commission, 1998, 143 p.
- Henrichová, M.: Spoločenský prejav a hodnoty historickej krajiny. Kvalitatívne charakteristiky historickej krajiny. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave, 2012, 152 s.
- Hošťalková, B.: Bratislavské parky. Bratislava: Obzor, 1973, 100 s.
- Izakovičová, Z., Míklós, L., Drdoš, J.: Krajinnoekologické podmienky trvalo udržateľného rozvoja. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1997, 186 s.
- Jodidio, P. (ed.): Landscape Architecture Now. Cologne, Germany: Taschen GmbH, 2012, 414 p.
- Johnson, H., Robinson, J.: The World Atlas of Wine. München: Grape und Unser Ferlag GmbH, 2008, 400 p.
- Júva, K., Zachar, D. a kol.: Tvorba krajiny ČSSR z hľadiska poľnohospodárstva a lesníctva. Praha: Academia, Bratislava: Veda, 1981, 592 s.
- Kalusok, M.: Zahradní architektura. Brno: Computer Press, 2004, 192 s.
- Kavka, B. a kol.: Krajinárske sadovníctví. Praha: SZN, 1970, 580 s.
- Kollár, D., Ondrejka, K.: Atlas kultúrnych zaujímavostí Slovenska. Bratislava: DAJAMA, 2010, 48 s.
- Kopeček, P. a kol.: Projevy kresťanské liturgie v krajině. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2015, 164 s.
- Krejčířik, P., Zatloukal, O.: Lednicko-valtický areál. České dědictví UNESCO. Praha: FOIBOS Books, 2012, 192 s.
- Krivošová, J.: Slovenská ľudová architektúra. Bratislava: TRIO Publishing, 2013, 176 s.
- Kulišťáková, L., Flekalová, M., Kučera, P., Matáková, B., Salašová, A., Štěpánová, D.: Komponované krajiny. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2011, 78 s.
- Kupka, J.: Krajiny kulturní a historické. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2010, 180 s.
- Laurová, S.: Estetický potenciál parkov. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2012, 152 s.
- Majdecki, L., Majdecka-Strzezek, A.: Historia ogrodow. Tom 1, 2. Warszawa: PWN SA, 2010, 486 p., 491 p.
- Ořaheř, J., Hrnčiarová, T., Kozová, M.: Typológia krajiny Slovenska: regionalizácia jej prírodno-kultúrneho charakteru. Životné prostredie, 2008, 42, 2, s. 70 – 76.
- Pšenáková, Z.: Revitalisation of Baroque Landscape in Záhorie Region. In: Dobrovodská, M., Špulerová, J., Štefunková, D. (eds.): Research and Management of the Historical Agricultural Landscape. Proceedings from International Conference Viničné, 14 – 16th March 2011. Bratislava: Institute of Landscape Ecology of Slovak Academy of Sciences, 2011, p. 214 – 221.
- Reháčková, T.: Historické záhrady a parky Bratislavy. Bratislava: TRIO Publishing, 2012, 112 s.
- Ruttkay, A.: Kláštory na Zobore a Lefantovciach z hľadiska historického a archeologického výskumu. In: Magula, D., Petríček, Š. (eds.): Špecializovaná nemocnica sv. Svorada Zobor, n. o., 1948 – 2008. Nitra: Špecializovaná nemocnica sv. Svorada Zobor, n. o., 2008, 54 s.
- Stiles, R.: ECLAS, the Le:Notre Project and European Cooperation in the Field of Landscape Architecture. In: Supuka, J. (ed.): Mesto, zeleň, kvalita života. Sídlo – park – krajina I. Zborník referátov z medzinárodnej konferencie a 7. kolokvia katedier krajinárskej a záhradnej tvorby 19. – 20. septembra 2002. Nitra: Optima, 2002, p. 11 – 16.
- Supuka, J.: Vývoj, obsah a uplatnenie krajinnej architektúry. In: Supuka, J. (ed.): Krajinno-architektonická tvorba a vegetačné prvky v sídlach a krajine. Sídlo – park – krajina III. Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2004, p. 9 – 14.
- Supuka, J., Štěpánková, R.: Characteristic and Marks of Cultural Landscape of Slovakia. Ekológia (Bratislava), 2004, 23, Supplement 1, p. 333 – 339.
- Špulerová, J., Štefunková, D., Dobrovodská, M., Izakovičová, Z., Kenderessy, P., Vlachovičová, M., Lieskovský, J., Piscová, V., Petrovič, F., Kanka, R., Bača, A., Barančoková, M., Bezák, P., Bezáková, M., Boltižiar, M., Moyses, M., Dubcová, M., Gajdoš, P., Gerhátová, K., Izsóff, M., Kalivoda, H., Miklósová, V., Degro, M., Šatalová, B., Krištín, A., Dankaninová, L., Kalivodová, E., Majzlan, O., Mihál, I., Stašiov, S., Šolomeková, T., Ambros, M., Baláž, I., Halabuk, A.: Historické štruktúry poľnohospodárskej krajiny Slovenska. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2017, 142 s.
- Štefunková, D. a kol.: Atraktivita malokarpatskej vinohradníckej krajiny s dôrazom na historické agrárne štruktúry a biodiverzitu. Bratislava: Ústav krajinnej ekológie SAV, 2011, 163 s. + prílohy.
- Tomaško, I.: Formovanie poľnohospodárskej krajiny. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2001, 91 s.
- Tomaško, I.: Historické parky a okrasné záhrady na Slovensku. (História, lokalizácia, valorizácia, architektúra a spôsoby obnovy.) Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2004, 160 s.
- Tomaško, I., Supuka, J.: Obnova historickej zelene. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2003, 76 s.
- Verešová, M.: Krajinno-architektonické hodnoty vinohradníckych lokalít západného Slovenska. Dizertačná práca. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2011, 52 s. + prílohy.
- Wagner, B.: Základy sadovníckej a krajinárskej kompozície I. Historický vývoj. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, 257 s.
- Zube, E. H.: The Evolution of Profession. Landscape and Urban Planning, 1999, 42, p. 75 – 80.
- Žigrai, F.: Dimenzie a znaky kultúrnej krajiny. Životné prostredie, 2000, 34, 5, s. 229 – 233.

Dr. h. c. prof. Ing. Ján Supuka, DrSc.,

jan.supuka@uniag.sk

Ing. Monika Billiková, billikova.monika@gmail.com

Katedra záhradnej a krajinnej architektúry Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra